

Droogvallende greppels in Winterswijk (Ratum). Leeft de Grootmond-pluimdrager *Valvata macrostoma* (Mörch, 1864) daar nog?

Wim Kuijper

Periodically drying ditches at Winterswijk (Ratum). Does *Valvata macrostoma* (Mörch, 1864) still lives there?

Summary. In 1972 and 2021 the same area in Ratum near Winterswijk (province of Gelderland) was investigated for freshwater molluscs. In 1972 a characteristic fauna which can survive the drying up of waterbodies was present with, among others, the Large-mouthed valve snail *Valvata macrostoma* (Mörch, 1864). In 2021 this rare species was unfortunately not recovered here.

Terug naar 1972

In 1972 ontdekte ik de Grootmond-pluimdrager *Valvata macrostoma* (Mörch, 1864) (synoniem: *Valvata pulchella*) (fig. 1) in twee greppels in een weiland in Ratum (gemeente Winterswijk). Circa 350 meter ten zuiden van grenspaal 789 van de grens met Duitsland werden op drie plekken, dicht bij elkaar, populaties aangetroffen (fig. 2). Deze waarneming is destijds gepubliceerd (Kuijper, 1973). In 2021 was ik weer in dit gebied en kon ik er tijd besteden aan molluskenonderzoek. Nieuwsgierig of deze zeldzame zoetwaterslak hier na bijna een halve eeuw nog leefde zijn er daarom enige uren besteed aan een inventarisatie van hetzelfde gebied als in 1972.

De situatie in 2021

In grote lijnen was op 24 augustus 2021 de indeling van het land-schap na 49 jaar nog dezelfde. Toch waren er diverse veranderingen: enkele greppels waren niet meer te vinden, er waren twee nieuwe plasjes aangelegd, het grondgebruik verschilde en de bomen kunnen groot geworden zijn! Doordat er in 1972 niet met een gps gewerkt werd, waren de toenmalige vindplaatsen niet exact te bepalen. Maar de betreffende greppels konden teruggevonden worden. Deze bevatten op de onderzoeksdag helaas geen water waardoor mollusken niet gemakkelijk met een handzeef uit het water gehaald konden worden. De vergelijking met 1972 werd hierdoor bemoeilijkt. Op een aantal plekken werd de bodem van de greppels onderzocht. De diepte ten opzichte van het maaiveld was ongeveer 40 cm, de breedte van de greppels tussen 0,5 en 1 meter. Het materiaal bestond uit nog iets vochtige modder en plantenresten. Op de oevers

groeiden vochtminnende planten. Op vier plekken werden geen mollusken gevonden, op vier andere alleen de Geronde schijfhoren *Anisus leucostoma* en op nog twee plekken de Geronde schijfhoren samen met andere soorten. Op deze laatste twee plekken werd er ook een bodemonmonster van een halve liter genomen. Die monsters werden thuis gespoeld op een zeef met mazen van 0,5 mm en met behulp van een binoculair uitgezocht. Deze monsters kwamen van een beschaduwde plek onder elzen *Alnus spec.* met weinig kruiden (252.606-445.783) (fig. 3 en 4) en van een plek naast een houtwal vol vegetatie (en met veel resten van eik *Quercus spec.*) (252.389-445.933). Op minstens twee plekken is gezocht op dezelfde plekken waar in 1972 de Grootmond-pluimdrager leefde.

Resultaten

De resultaten staan in tabel 1. De erwtenmossels van 1972 zijn ondertussen gedetermineerd door H. Wallbrink. We zien dat de molluskenfauna arm is; de combinatie van de soorten is karakteristiek voor periodiek droogvallende wateren. Zowel in 1972 als in 2021 werd een overeenkomstige fauna aangetroffen, maar met het grote verschil dat er nu geen Grootmond-pluimdrager aanwezig was. Het is natuurlijk niet uitgesloten dat het dier in dit gebied toch nog

Fig. 1. Winterswijk - Ratum, 1972. Grootmond-pluimdrager *Valvata macrostoma*. Foto Wim Kuijper.

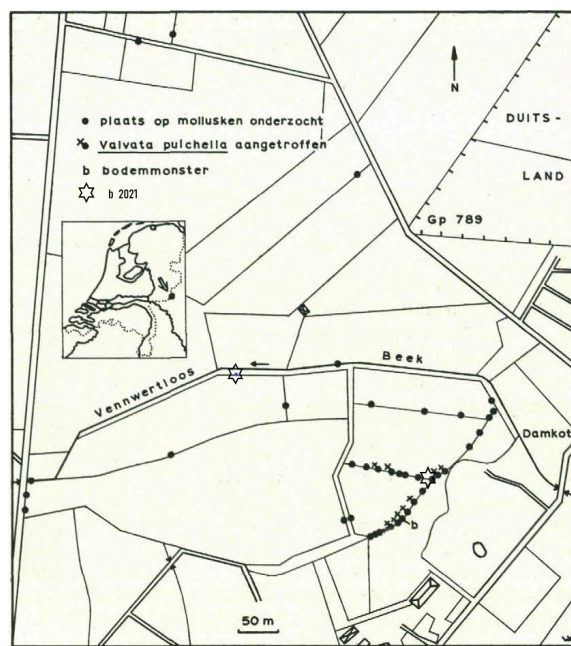

Fig. 2. Winterswijk - Ratum. Overzicht van de monsterpunten. Situatie op 5 en 6 augustus 1972 en toegevoegd de monsters van 24 augustus 2021 (b).

Fig. 3. Winterswijk - Ratum, 2021. De greppel bevindt zich op de voorgrond, vóór de elzen *Alnus* spec. Foto Wim Kuijper.

Fig. 4. Winterswijk - Ratum, 2021. Droge greppelbodem met veel resten van elzen *Alnus* spec. Foto Wim Kuijper.

Fig. 5. Winterswijk - Ratum, 2021. Geronde schijfhoren *Anisus leucostoma*. Foto Wim Kuijper.

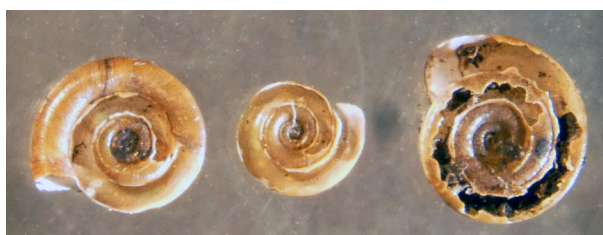

Fig. 6. Winterswijk - Ratum, 2021. Opeengebroken Geronde schijfhoren *Anisus leucostoma*. Foto Wim Kuijper.

ergens in een greppel leeft. Maar helaas lijkt het erop dat deze opmerkelijke soort hier verdwenen is. Er kunnen diverse oorzaken zijn, zoals te lange droogteperioden, het té grondig schonen van de greppels en dergelijke. Ook de Ovale poelslak *Radix balthica* was niet meer aanwezig, wel werd nu op één locatie voor het eerst de Leverbotslak *Galba truncatula* aangetroffen. Ook deze laatste soort leeft voornamelijk in periodiek droogvallende greppels en op oevers van grotere wateren.

De Geronde schijfhoren was de algemeenste soort (fig. 5). Veel dieren hadden tegen het uitdrogen een wit dekseltje (epifragma) in de mondopening gevormd. Enkele schelpen waren op een karakteristieke manier beschadigd (fig. 6). De bovenkant van de winding is weggebroken, zodat het dier bereikbaar werd. Als predatoren komen landkevers in aanmerking, deze konden door het droogvallen van de greppel gemakkelijk bij de dieren komen. Dit type beschadiging zien we ook regelmatig bij huisjes van landslakken.

Overleeft de Grootmond-pluimdrager in Nederland?

De Grootmond-pluimdrager is karakteristiek voor droogvallende wateren. In Nederland is de soort zeer zeldzaam. Bij een onderzoek op de vroeger gemelde vindplaatsen bleek deze pluimdrager overal afwezig (De Bruyne *et al.*, 2003). Dat gold ook voor Winterswijk. Mogelijk komt de soort nog voor in de uiterwaarden bij Nijmegen. Enkele recentere vondsten, zoals die van de Zouweboezem bij Ameide, geven aan dat de soort mogelijk nog op een paar plekken in Nederland leeft (Soes, 2007).

Geraadpleegde bronnen

- DE BRUYNE, R.H., H. WALLBRINK & A.W. GMELIG MEYLING, 2003. Bedreigde en verdwenen land- en zoetwatermollusken in Nederland (Mollusca). – European Invertebrate Survey - Nederland, Leiden & Stichting ANEMOON, Heemstede.
- KUIJPER, W.J., 1973. Een vondst van *Valvata pulchella* bij Winterswijk. – De Levende Natuur 76: 270-273.
- SOES, D.M., 2007. De grootmondpluimdrager (*Valvata macrostoma*) in de Zouweboezem. – Spirula 354: 14-16.

Adres van de auteur
w.j.kuijper@gmail.com

Tabel 1. Samenstelling van de molluskenfauna van greppels te Winterswijk - Ratum in 1972 en 2021

Winterswijk - Ratum		Datum 03-04-1972		29-07-1972	05-08-1972	05-08-1972		24-08-2021	24-08-2021	24-08-2021	
		Methode	handzeef	net	handzeef	bodemmonster		op zicht	bodemmonster (els)	bodemmonster (eik)	
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam					levend	leeg		levend	leeg	
Geronde schijfhoren	<i>Anisus leucostoma</i>		xxx	225	xxx	220	81	x	7	9	125
Slaapslak	<i>Aplexa hypnorum</i>		x	80	x	89	31	-	3	3	6
Grootmond-pluimdrager	<i>Valvata macrostoma</i>		xx	70	xx	67	20	-	-	-	-
Gemaskerde erwtenmossel	<i>Euglesa personata</i>		x	50	xxx	55	2	-	-	-	40
Ovale poelslak	<i>Radix balthica</i>		x	7	x	18	1	-	-	-	-
Leverbotslak	<i>Galba truncatula</i>		-	-	-	-	-	-	-	-	20

Legenda: x = enkele, xx = tientallen, xxx = honderden